

“Het monument aan de Gerrit van der Veenstraat in Amsterdam herinnert aan de strijd tegen de bezetter” staat te lezen op de website *Oorlogsherdenkingen en Monumenten*, bij een foto van een reliëf op de hoek van die straat en de Rubensstraat. Ook in “*Sta een ogenblik stil...*” *Monumentenboek 1940-1945* van Wim Ramaker en Ben van Bohemen (1980) staat het reliëf – zonder toelichting – afgebeeld. Maar is het wel een oorlogsmonument?

Een centaur in de Rubensstraat

Mythologisch ‘oorlogsmonument’ in Zuid

↑
26

TEKST: Edward Leeuwin

Het reliëf toont een baardige bruid die een weerloos meisje meevoert, duidelijk tegen haar zin. Symbool voor de Duitse bezetter, die zich vergrijpt aan de Nederlandse Maagd? Het zou kunnen, op het eerste gezicht. Maar met die agressor is wel iets vreemds aan de hand. Zijn onderlichaam blijkt het lijf van een paard! Over dit wezen leren we meer in de Griekse mythologie. Daarin staat zo’n paard-mens te boek als *centaur*, afgeleid van de oud-Griekse naam *Kentauros*. Die stond model voor het sterrenbeeld Boogschutter.

De centaur, waarschijnlijk in Azië bedacht en door de oude Grieken ‘geleend’, komt in heel wat verhalen uit de klassieke oudheid voor. Eerst ging het over één beestachtige krachtpatser die *Kentauros* heette, later werd bedacht dat er best een heleboel centauren konden zijn, zoons van die eerste.

Sommige van die verhalen zijn meer dan eens uitgebeeld, in de loop der eeuwen. Bekijken we het reliëf in de Gerrit van der Veenstraat met deze mythen in gedachten, lijkt het beeld de ontvoering van *Hippodameia* (betekent:

paardentemster) door de centaur *Eurytion* voor te stellen. Van dit volksverhaal bestaan vele versies. Volgens de meest verbreide (onder meer gevolgd door de Romeinse dichter Ovidius) gaf duizenden jaren terug – toen de goden nog dagelijks met mensen omgingen – ene Peirithoös, de rechtschapen koning van de Lapithen in Thessalië, een kolossaal bruiloftsfeest. De vorst ging trouwen met de bloedmooie *Hippodameia*, dochter van de koning van Argos. Tot de genodigden behoorden de helden Theseus, Peleus en Nestor, het naburige volk der centauren (met wie de Lapithen zojuist vrede hadden gesloten) en alle Griekse goden, die samen op de berg Olympos woonden. Twee goden kregen géén invitatie: de oorlogsgod Ares (alias Mars) en Eris, de godin van de tweedracht. Want die twee veroorzaakten altijd heibel. Om wraak te nemen besloten Ares en Eris toch stiekem tweespalt te komen zaaien op het feest. Dat bleek niet moeilijk: halverwege het feest kreeg *Eurytion*, de wildste van de centauren, het op zijn brede heupen. Ladderzat en aan-

gespoord door Eris stortte hij zich brullend op de aantrekkelijke bruid en trok haar aan haar haren mee. Andere centauren vergrepen zich prompt aan de overige Lapithen-meisjes. Het werd een complete veldslag tussen de centauren en Lapithen, waarin ook de andere gasten zich danig weerden.

Dat verhaal werd in de Oudheid al uitgebeeld op vele vazen, als sculptuur in de tempel van oppergod Zeus in Olympia en als muurschildering in het door een vulkaanuitbarsting bedolven Italiaanse stadje Pompei. Ook veel later sprak het nog aan. De beroemde Michelangelo maakte er een beeld van. En de Antwerpse schilder Pieter-Paul Rubens (1577-1640) beeldde het verhaal minstens twee keer uit.

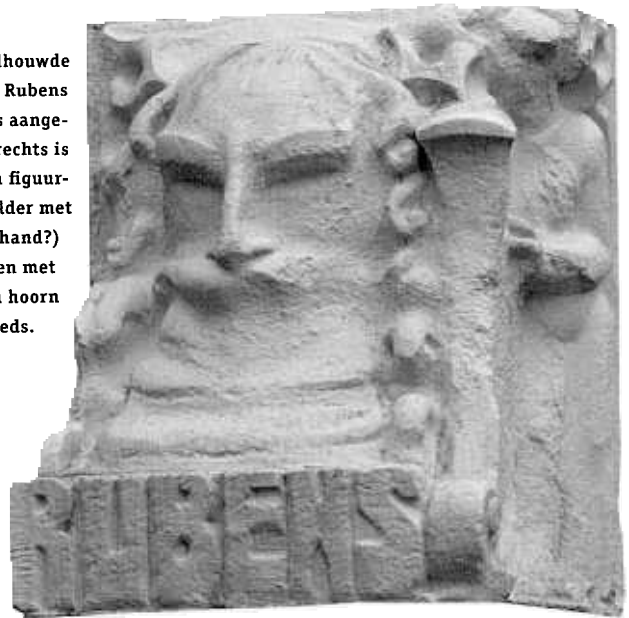
Dat is niet verbazend, want behalve portretten en bijbelse tafereelen, schilderde Rubens vaak doeken die waren gebaseerd op de bonte wereld van de Griekse mythologie. In de klassieke oudheid en tijdens de renaissance symboliseerde deze mythe de overwinning van de beschaving op de barbarij. Het

De centaur Eurytion drukt Hippodameia tegen zijn paardenlijf en voert haar met zich mee. Oorlogsmonument of eerbetoon aan de schilder Rubens? HENK THOMAS

Het beeldhouwde portret van Rubens is enigszins aange-tast, maar rechts is nog wel een figuur-tje (de schilder met palet in de hand?) te herkennen met ernaast een hoorn des overvloeds.

HENK THOMAS

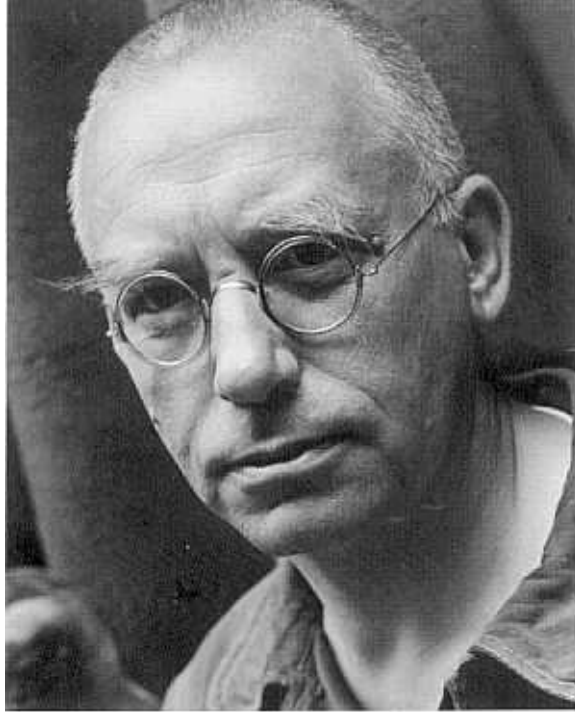

Het tumult waarin Hippodameia op de rug van Eurytion wordt getrokken. Pieter Paul Rubens schilderde dit doek (182 x 290 cm) tus-sen 1636 en 1638 voor Filips IV. MUSEO DEL PRADO

Op deze voorstu-die in olieverf op hout (groot 26 x 40 cm) van dezelfde voorstelling uit de Griekse mytholo-gie, zijn de details minder nauwkeurig maar de opzet wijkt weinig af van het latere doek.

EDWINKELJE MUSEUM VOOR SCHONE KUNSTEN/BRUSSEL

Hildebrand Lucien Krop – roepnaam Hildo – in 1935. Deze beeldhouwer/schilder heeft onnoemelijk veel beeldhouwwerken voor de stad vervaardigd. Al in 1916 kwam hij in deeltijd in dienst bij Publieke Werken en zou er tot aan zijn dood in 1970 aan verbonden blijven.

CAS OORTHUYS/NFM

spektakel werd tussen 1636 en 1638 op bestelling van de Spaanse koning Filips IV (1605-1665) geschilderd door Rubens. Eerst maakte Rubens een olieverfschets op een klein houten paneel, dat zich nu in het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten in Brussel bevindt. Het uiteindelijk aan de vorst geleverde schilderij behoort nu tot de vaste collectie van het museo del Prado in Madrid. Het doek vormde één van de ruim zestig taferelementen met voorstellingen uit Ovidius' *Metamorfosen* en van jachtscènes, die bedoeld waren ter versiering van het jachtslot van Filips IV bij Madrid. Zelf bestemde Rubens deze opdracht als de grootste van zijn leven. Aan het Spaanse hof moet toen al bekend zijn geweest dat Rubens een ongelofelijk rijke kennis had van de klassieke oudheid.

De plaatsing omstreeks 1927 van het beeldrelief op de gevel van het flatgebouw op hoek van de (toen nog) Euterpestraat en de Rubensstraat dient naar mijn mening dan ook onder meer gezien te worden als een eerbetoon aan Rubens. Voor die veronderstelling pleit ook het feit dat in de gevel op de tegenoverliggende hoek van de Rubensstraat een meer dan levensgroot stenen portret van Rubens is aangebracht. Aan de rechterzijde van die kop zien we vaag een schilder met palet en een grote hoorn des overvloeds, een motief dat door Rubens veelvuldig werd uitgebeeld.

Het reliëf in de Rubensstraat verbeeldt ook niet toevallig een *mythologische* scène. Rubens was immers ook sterk in bijvoorbeeld bijbelse voorstellingen. De meeste straten in de Apollobuurt zijn tenslotte vernoemd naar figuren uit de Griekse en

Romeinse mythologie. Apollo bijvoorbeeld was de god van de zon en de muziek, Minerva (in het Grieks: Athene) was de godin van de wijsheid en Euterpe was de muze van de dans.

Geknikte nek verraadt maker

Helaas is nergens terug te vinden wie dit reliëf gemaakt heeft, maar de bouwgeschiedenis van het pand en de stijl van het beeldhouwwerk leveren wel een sterke aanwijzing.

Gerrit van der Veenstraat 102, waarop het reliëf is aangebracht, is gebouwd tussen 1925 en 1927 door architect G.J. Rutgers (1877-1962). In 2004 werd het tot rijksmonument verklaard. Rutgers was misschien wel de allerproductiefste architect van de Amsterdamse School. Hij bouwde vele woonblokken in Zuid en de Spaarnedammerbuurt. Tot zijn grootste projecten behoren de omstreken nieuwbouw voor de Gemeentelijke Telefoondienst uit 1916-1919 (Singel 340-Herengracht 297), het Grand Hotel Centraal (nu Carlton-hotel) bij de Munt en de uitbreiding van het Hotel Americain in 1928.

In die jaren werkten Rutgers en andere architecten van de Amsterdamse School vaak samen met de beeldhouwer Hildo Krop (1884-1970). Bakkerszoon Krop leerde als aankomend banketbakker al mooie plastische figuren maken. Als jongeman mocht hij het ook eens in steen proberen. Architect J.M. van der Mey gaf hem in 1916 de prachtkans mee te werken aan het Scheepvaarthuis op de Prins Hendrikkade, het eerste grote gebouw in de stijl die al snel de Amsterdamse

School ging heten. Krop maakte voor de gevel achttien beeldhouwde portretten. Nog datzelfde jaar werd hij benoemd tot stadsbeeldhouwer. In korte tijd verrijkte Krop Amsterdam met een schat aan beeldhouwwerken. De creatiefste jaren van Krop vielen samen met de bloeitijd van de Amsterdamse School. Zijn werk wordt dan gekenmerkt door grote levendigheid en afwisseling; karakteristiek daarbij is ook een zekere grimmigheid. Krops eerste grote gemeentelopdracht betrof het versieren van het al genoemde Telefoondienst-gebouw van Rutgers op de Herengracht, waarvan nu alleen de achterzijde aan de Singel nog intact is. Mede dankzij lovende artikelen in het avant-gardistische tijdschrift *Wendingen*, werd hij al vrij snel beroemd. Typerend voor zijn beeldhouwwerk is dat het de functie van gebouwen en hun omgeving verduidelijkt en zo de architectuur accentueerde, zonder er ondergeschikt aan te worden.

Hildo Krops positie als stadsbeeldhouwer en zijn geregelde samenwerking met Rutgers maken het zeer aannemelijk dat hij de maker was van het *Hippodameia*-reliëf. Ook bepaalde stijlkenmerken pleiten voor die hypothese. Karakteristiek is de hoekige stijl, en vooral de geknikte nek, waardoor het hoofd met nek en al dwars op het lichaam komt te staan. Die geknikte kop komt in Krops beelden, houtsneden en tekeningen zo vaak voor dat het tot zijn handschrift gerekend mag worden. Het werk van Ossip Zadkine (1890-1967), met wie Krop in de jaren twintig in Parijs kennismaakte, heeft Krop in dit opzicht duidelijk beïnvloed.

Omdat tijdens de bezetting de Duitse Sicherheitsdienst (SD) was gevestigd in de MMS in de Euterpestraat, was die straatnaam sindsdien besmet. Direct na de oorlog werd de naam veranderd in Gerrit van der Veenstraat, naar de bekende kunstenaar/verzetstrijder, die in juni 1944 in de duinen bij Overveen werd gefusilleerd. Dat na de oorlog dit beeldrelief op deze plaats geïnterpreteerd zou worden als een verzetssymbool is zeer goed te begrijpen. En ach, wat is er eigenlijk tegen om die extra betekenis eraan te geven? Het blijft immers een verbeelding van de strijd tussen de beschaving en de barbarij, die ook in 1945 gelukkig goed afliep. ■

E. Leeuwijn is publicist.

Met dank aan dr. Hein van Dolen, de familie Bolink-Krop en Jan Willem en Anske Vuijk-Bosdriesz, die de Spaanse beschrijving door het Museo Nacional del Prado voor mij toegankelijk hebben gemaakt.

Literatuur

E.J. Lagerwey-Polak, *Hildo Krop, beeldhouwer*, Den Haag 1992.